

Sufiska nätter och klubbbliv i kolonial miljö

– Pakistan för en ren nybörjare

Jag minns att någon frågade mig vad jag hade för förväntningar inför min första resa till Pakistan och att jag svarade att det säkert skulle bli mycket socialt och trevligt, att jag trodde att Lahore skulle bli en stor upplevelse, och att jag inte skulle träffa några kvinnor.

Det blev faktiskt två rätt av tre. Så socialt tillmötesgående och vänligt det är överallt, men inte bara det, vi har fått en jättefin kontakt med många kvinnor både i det offentliga livet och i hemmen. Tänk så fel man kan ha.

Lars Eklund och jag är på resa i Pakistan alldeles runt Eid-tid i november 2003. Vi ska främja samarbeten och utbyten mellan forskare och studenter i Sverige och i Pakistan. Det blir en resa i den övre medelklassens värld, på två och tre-stjärniga hotell, med tillfälliga känningar också av den rena överklassen. Allt annat konfronteras på gatan, under en taxiresa, men skymtar mest på avstånd och något som man läser om i tidningar och böcker.

Lars har varit här tre gånger tidigare och är beläst som få på Pakistans historia och politik, för mig är det första gången. Så om det finns någon riktig visdom i denna artikel är det för att jag rest i Lars sällskap. Aha-upplevelserna är mina.

Det mesta är sig likt

Vi bor några dagar på Gymkhana Club i Lahore, en brittisk kolonial kvarleva från 1878, ömt vårdad av den lokala överklassen. Det är överdådigt med golf och andra sporter, biljardhall, restauranger, verandor, café och klubbрум flotta som på femstjärniga hotell men till en bråkdel av priset om man är medlem. Strikt klädsel i matsal och omgivningar – jag blev underkänd i mina svarta jeans när jag försökte gå in i klubbrummet en eftermiddag.

Pakistan är naturligtvis en del av 'Indien', inte som land eller stat men som kultur och som historia. Människorna här i

Hästdroska i Lahores gamla stadskärna.

Lahore ser exakt likadana ut som i nordvästra Indien och de talar samma språk som i det indiska Punjab, punjabi. Männerna bär *kurta* och *pyjama* och kvinnorna *salwar kamiz*, med håret uppsatt på samma sätt i en fläta och en knut. Det är bara pricken i pannan som saknas.

Och kvinnorna finns överallt. På gatorna, i affärerna och på kontoren. Och de talar med en och skämtar med en ibland.

Samma känsla av social gemenskap, att bara vara ihop, småprata utan att titta på klockan, och trivas som sydasiaterna är världsmästare på. Det bästa lackmuspapper för god personkemi.

Ingenstans är denna känsla starkare än just här i Lahore, Mogulkejsarnas andra huvudstad, trädgårdarnas, poeternas och musikernas stad. Det bästa av den indiska kulturen löper samman i de gröna gatorna, de stora parkerna, de vackra byggnaderna, det oändliga umgänget och samtalet.

Först var det dock någonting som kändes annorlunda. Vi mellanlandade i Bahrain på vägen. På flygplatsen var det en salig blandning av passagerare från hela värl-

den, men när vi kom ombord på planet till Karachi kändes det som om det bara var Lars och jag som inte hörde hemma i Pakistan eller åtminstone i den närliggande regionen.

Inga hippies på väg till Goa, inga turister till Agra, inga affärsmän till Delhi eller Mumbai, inga studenter på väg till nåt indiskt universitet eller språkkurs ... Pakistan är isolerat från omvärlden i dag, mer än någonsin verkar det som.

Men etnocentrismen ligger på lur. Hur många icke-nordbor skulle det vara på planet från Arlanda till Luleå en fredag morgon i slutet av november. Och skulle man kunna dra några slutsatser om mångfald av det?

I själva verket är Pakistan en mycket etniskt blandad stat. Visserligen dominerar Punjab i centrum med över hälften av befolkningen, men i söder ligger Sindh, i sydöst ligger Baluchistan, i nordväst ligger Nordvästgränsprovinsen och i norr finns Northern Areas, Azad Kashmir och en mängd olika folkgrupper i de himmelska bergens land. Vart och ett med sitt språk och sin kultur. Dessa olikheter har lett till en konstitution med omfattande autonomi för de olika provinserna, som dock åsidosatts under de långa perioderna av militärstyre i landet.

Leva med Indien som fiende

Det var naturligtvis ett misstag, en tillfällighet, delningen av Indien. Ingen av de stora hade egentligen velat det – inte ens

På väg till landsfadern Mohammed Ali Jinnahs mäktiga mausoleum i landets gamla huvudstad Karachi.

Jinnah som bara låste sitt hus i Bombay och for på som han trodde ett tidsbegränsat besök i Karachi – utan bara att deras grupper skulle få plats i det nya och självständiga Indien.

Men delningen har varit det trauma som framförallt kommit att dominera pakistansk politik och självförståelse. Militären styr landet med järnhand, försvaret är viktigare än allt annat.

Om det var en kommentar av **Nehru** kring den tidigare planen omfattande provinsiellt självstyrelse, eller vad, som utlöste den kedja av händelser som ledde fram till bildandet av de två staterna 1947, den snabba kartritningen och gränsdragningen av en ensam engelsk lord, Indiens annektering av furstedömet Junagadh (i nuvarande Gujarat), kriget och den militära ockupationen av Kashmir från båda sidorna som ledde fram till en FN-resolution om att det skulle hållas en folkomröstning, spelar egentligen mindre roll.

Det är själva såret i samhällskroppen, de smärtsamma uppbroten, hatet och folkorden när de flyende möttes på vägen bort, och den olösta Kashmirfrågan som är konfliktens kärna. Pakistan vill ha internationell hjälp med att lösa frågan, Indien vill det inte. Säger det något om förankringen i internationell rätt?

Två arméer rustade till tändarna, kärnvapen utom USA:s kontroll. Det ser ut som om de vore på randen till ett Harmagedon,

en fruktansvärd katastrof för människor och miljö i Sydasiens och ett allvarligt hot mot hela mänskligheten.

Så har nu ändå det otroliga skett. När bara ett fullskaligt krig egentligen återstod har det plötsligt blivit försonligare tongångar. Hur kan det ske när både den pakistanska militären och de indiska hindufundamentalisterna bygger sin maktställning just på in- och ut-gruppsituationen. Nationen kräver samling inför det fiendliga hotet.

Men eftersom kriget som medel är utslutet, priset helt enkelt för högt, så återstår just nu bara nedtrappning. Diplomatiska förbindelser återupprättas, kommunikationer öppnas igen och så vidare, så att en ny runda av konfliktupptrappning kan användas i det politiska spelet i de båda länderna.

Den 22 oktober föreslog Indien att buss-, flyg- och sjöförbindelser skulle återupprättas. Pakistan tog en månad på sig att svara men den 23 november kom svaret utan hänvisning till Indiens initiativ en månad tidigare. Eldupphör längs stilleståndslinjen i Kashmir och öppnande av de kommunikationer som Indien redan föreslagit.

Indien valde att svälja förtreten och gick med på allt. Den 24 november kl. 18, när månen just visat sig och Eid-högtiden inletts, blev det eld upphör längs gränsen. Därefter har flyg-, buss- och tågförbindelser också kommit i gång och allt ser hoppfullt ut.

En kula i Kashmir skulle dock mycket

väl snabbt kunna stoppa hela förloppet.

Man är således tillbaka på ruta ett i det diplomatiska spelet. En middagsbjudning kan tackas nej till, en förstesekreterare på ambassaden kan utvisas ... hela arsenalen i den diplomatiska etikettens regelsystem kan nu åter användas för att hålla konflikten och makteliterna vid liv.

Eller, tänk om, den onda cirkeln bryts?

Godsägare och politik

Mer än på de flesta håll har Pakistan stelnat i den koloniala formen. De koloniala godsägarna har behållit sina jordar efter självständigheten och behärskar det nationella parlamentet och delstatsparlamenten genom patron-klient-liknande mobilisering av underlydande arrendatorer och lantarbetare. Alla försök till jordreformer har blockerats.

De islamiska arvsreglerna, där alla söner ärver lika och döttrarna hälften av vad sönerna får, följs inte heller, vilket annars skulle ha lett till en viss omfördelning på sikt. Godsägarna sätter helt enkelt arvsreglerna ur spel genom att sätta kvinnorna på religiösa institutioner i stället för att gifta bort dem, eller så gifts de bort med Koranen. Och yngre söner sätts på internatskolor för en professionell karriär.

Även om Pakistans start blev en mardröm i form av att landets bomullsodlare förlorade sin avsättningsmarknad

VÄND!

FORTS.

bland textilfabrikerna i Bombay, var ändå landets ekonomi lite starkare än den indiska. Stora naturrikedomar, olja, naturgas och vattenkraft och bördiga jordar gör att landet är ett av de potentiellt rikaste i Sydasiens.

Ekonomisk stagnation

Länge var också den ekonomiska utvecklingen lite bättre än i Indien. Men det senaste decenniet har ekonomin försämrats starkt och fattigdomen bland befolkningen ökat, så att Indien i dag ter sig relativt sett mer framgångsrikt. Andelen fattiga är nu också större i Pakistan än i Indien.

Trots landets storlek, 140 miljoner invånare, och naturrikedomar, så har alltså utvecklingen efter självständigheten varit ganska medelmåttig. En del av förklaringen ligger säkert i att det koloniala jordbrukssystemet inte förändrats, vilket lett till att jordränta är viktigare än vinst på investeringar i jordbruket. En ännu viktigare förklaring är dock landets stora militärutgifter som minskat utrymmet för offentliga investeringar i infrastruktur, utbildning och hälsovård. Utan dessa kan det inte växa fram en modern industri- och tjänsteekonomi.

Det saknas produktiva och ordentligt betalda arbeten. Folk känner sig instängda i en ekonomi som inte växer med befolkningsökningen, för närvarande cirka 2,3 procent/år. Mer än hälften av befolkningen är under 20 år.

Inte undra på att så många pakistanter vandrar till USA och Västeuropa, för att inte tala om alla som är gästarbetare i Mellanöstern. Till och med i Norden har vi nu en betydande pakistansk minoritet, 40 000 i Norge, 30 000 i Danmark och 10 000 i Sverige.

Vad sker under ytan?

Kanske blir utvecklingen knappast vad någon riktigt förutsett. Satsningen på en stark utvecklingsstat har gått i stå genom bristande finansiell kapacitet, brist på effektiv beskattning av framförallt den ofantligt rika över- och medelklassen och genom att den offentliga sektorn saknar all tillstymmelse till effektivitet. Den koloniala statsförvaltning man övertog med hull och hår har blivit föråldrad och snarare en broms på än en dirigent i utvecklingen.

Under ytan växer, liksom i Indien, stater i staten fram, enklaver med egna poliser och egen infrastruktur för industri/tjänster och delar av över- och medelklassen. Man ser dessa enklaver tydligast i Karachi, denna förväxna men stelnade metropol, där det gemensamma rummet förfaller medan enklaver av grönska och lyxbostäder spirar.

Enklaverna innefattar ännu inte Karachis strand. Våren 2003 havererade oljetankern Tasman Spirit utanför kusten och olja spred sig över hav och land. Ännu i november låg oljan kvar som en död hand

över hela kusten, alldeles i närheten av de lyxlägenheter som byggts med utsikt över sand och hav vid Clifton beach. Och det är så gott som alldeles tyst i media, undertryckt som den är av de militära myndigheterna och privata företagsintressena.

Eller finns det en chans för ett uppvaknande, som följs av jordreformer och demokratisk mobilisering grundad på samhällsintressen? Är den islamiska mobiliseringen, som i sig också innebär en slags nationell självkänsla, ett steg på vägen? Är det möjligt att finna en kompromiss i Kashmirfrågan efter alla dessa år?

Fundamentalister, terrorister...

Omvärldens dom över Pakistan är inte nådig i dag. Islamisering, fundamentalism och terrorism är de vanligaste orden i vocabulären.

Visst upplever vi en överväldigande och aktiv muslimsk kultur. Alla fastar, ber och många kvinnor går med slöja.

Men formerna bedrar. Liksom Gymkhana Club i Lahore inte betyder att inget hänt sedan engelsmännen lämnade landet, så är inte dessa yttre intryck mycket mer än just en bedräglig yta.

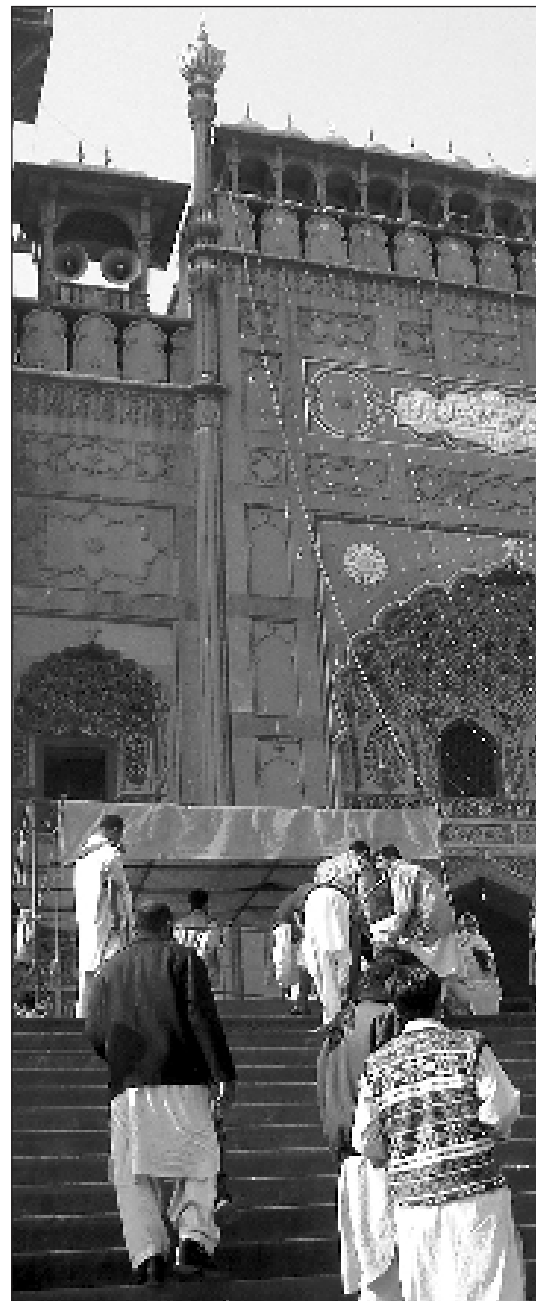
Det mesta av denna religiositet är fortfarande traditionell. Folk går i moskén, man ber och firar Eid på ett sätt som liknar den religiositet man fortfarande finner i USA. I vardagen är det dock mera världsliga bekymmer som tar över.

Den islamiska fundamentalismen har sina rötter i den snabba samhällsomvandlingen – modernisering, urbanisering, folk som rycks upp med rötterna och möter allt det nya, TV, film, reklam, våld och sex som underhållning (nu inte bara från Hollywood, utan också från Bollywood och Lollywood – Lahores filmindustri). Väckelserörelser har satt fart precis som en gång hos oss i Sverige. Hur tolka allt det nya? Hur vara trygg när allting förändras?

De islamiska organisationerna som vuxit som svampar ur jorden de senaste åren försöker ge svar på dessa frågor, ge människor en hållpunkt i livet. Ett steg på vägen i den oundvikliga moderniseringen, Muslim style!

Men vad som händer i Pakistan är inte bara en fråga om inrikespolitik. Liksom vi svenskar i mötet med EU känner oss utmanade av en Leviathan, en övermakt som vi inte litar på, ser man i Pakistan hur det som händer i världen påverkar starkt. Mycket starkt. Först var de med oss, när vi tränade frihetskämpar och körde ut ryssarna från Afghanistan. Då dög vi som samarbetspartners, vi fick vapen och var bröder. Men efter den 11 september 2001 gick det snabbt utför. Talibanerna passade liksom inte de amerikanska ambitionerna att kontrollera oss, oljan och naturgasen.

Folk är lika delade och splittrade som var som helst på jorden. Vad som har hänt är dock en politisk och kulturell samling mot den amerikanska aggressionen. Likt de

flesta i de muslimska länderna känner man sig inringad och attackerad av den amerikanska stormakten som man bara uppfattar som ute efter att behärska världen och inte minst olja och gas. Allt detta upplevs som en kollektiv förnedring.

Inte så konstigt kanske att man efter varje bombattack frågar sig: 'Hur många amerikaner var det som dog?'

Den man älskar smädar man

Under hela kalla kriget har USA varit Pakistans bundsförvant och garant. Pakistan var för amerikanerna kilen mellan Indien och Sovjetunionen och nyckeln till Centralasien med dess olja och gas. För den professionella eliten i Pakistan var det också USA som gällde. Nästan alla vi träffar har en bror eller syster i USA i hög ställning. Eliten lever också här ett amerikaniserat liv och de många McDonaldsrestaurangerna behöver heller inte byta ut biffköttet mot kyckling.

Det finns alltså en alldeles särskild pakistansk bitterhet i den islamiska samlingen mot den amerikanska politiken i Väst- och Sydasiens. Man följer här noga debatten

i FN och andra fora och minsta europeisk protest mot USA analyseras. Efter den 11 september och den diskriminering som utvecklats mot muslimer i USA har också intresset för Europa ökat. Är det dit eliten kommer att skicka sina söner och döttrar för utbildning i framtiden?

Det är inte svårt att älska detta folk och land. Ta bara *dhol*-trummorna och dansen vi var på en natt i stadsdelen Shah Jamal Colony. På en sufisk gravplats i en byggnad med två våningar hade hundratals människor samlats till denna intensiva inlevelse vare sig man satt och lyssnade, eller dansade som en dervisch, en virvel eller hamrade på trummorna.

Det är som med Shiva Nataraj – musiken och dansen håller världen i gång. Jag tror jag vill återfödas som en sufi i mitt nästa liv. Varför inte i Pakistan?

PS. Den som är intresserad av vårt akademiska nätverkande kan läsa vår reseskildring på engelska på SASNET:s webbsida <http://www.sasnet.lu.se/journeystwo.html>

Staffan Lindberg, text
Lars Eklund, foto

Pakistans religiösa minoriteter utsatta

Nyligen utsattes en kyrka i den pakistanska hamnstaden Karachi för ett bombattentat. Händelsen är ett exempel på den förföljelse av religiösa minoriteter som förekommer i det muslimska landet.

Den pakistanska konstitutionen skyddar de religiösa minoriteternas rätt att be känna sig till, utöva och sprida sina läror.

Men trots detta rapporterar landets minoriteter om en stor mängd olika övergrepp mot bland annat kristna, hinduer, sikher och zoroastrianer.

Enligt de officiella uppgifterna tillhör ungefär fyra procent av befolkningen någon av de religiösa minoriteterna. Den största och tydligaste minoriteten utgörs av kristna.

I december 2003 belyste det amerikanska utrikesdepartementet i sin årliga rapport om global religionsfrihet att attackerna mot pakistanska kyrkor ökat.

Men även om det är våldet som tar störst nyhetsplats, tycks vanvård och expropriering av religiösa byggnader också pågå obehindrat.

I en trång gränd i en av Peshawars äldre stadsdelar samlades nyligen sikher för att fira 338-årsdagen av den tionde sikhiske gurun, **Gobind Singhs**, födelsedag.

Templet där de samlades, det flera hundra år gamla Gurdwara Bhai Jugha Singh, stod efter Pakistans bildande 1947 tomt och vanskött fram till 1980, då myndigheterna lämnade över byggnaden till den sikhiska minoriteten.

Mindre än en kilometer därifrån står en annat sikhisk gurdwara mer eller mindre i ruiner. Ingen sikh har bett där under det senaste halvseklelet eftersom byggnaden står under förmyndarskap av en statlig myndighet med uppgift att sköta fastigheter som övergavs av de sikher och hinduer som flydde från Pakistan i samband med delningen av det tidigare brittiska Indien 1947.

Sikher i Pakistan har ett flertal gånger bett myndigheterna att ge dem tillgång till sin gurdwara, men utan resultat, enligt den sikhiske ledaren **Sahib Singh**.

Dera Sahib-gurudwaran i Lahore. Inte alla sikhiska helgedomar i Pakistan är dock så välskötta som detta praktbygge. FOTO: LARS EKLUND

Även från hinduer kommer liknande klagomål. I den lilla staden Risalpur, ungefär 50 kilometer från Peshawar, övertogs och ockuperades ett tempel av shiamuslimer i mitten av 1980-talet.

Trots att händelsen rapporterades till de lokala myndigheterna verkar ingen ha agerat mot okkupationen.

Advokaten **Afrasiab Khattak**, som är ordförande för Pakistans människorättskommission, menar att landets myndigheter tar för lätt på uppgifterna om övergrepp mot de religiösa minoriteterna.

Han anser att det hänger samman med att landet antagit islam som landets officiella religion, vilket haft effekten att alla andra religioner blivit eftersatta.

– Staten är skyldig att skydda de religiösa minoriteternas helgedomar och rättigheter. Religionsfrihet betyder även skydd av helgedomar. Om staten inte skyddar dessa innebär det ett brott mot de konstitutionella reglerna, säger han.

Myndigheterna har försvarat sitt agerande, bland annat genom att påpeka att man genom att ingripa räddat livet på många människor.

Kritiker hävdar dock att staten inte lyckats att ge skydd mot beväpnade extremister.

Men ibland tycks det även finnas kommersiella intressen som hotar minoriteternas helgedomar.

En liten grupp lågkastiga hinduer i Peshawar har till exempel gjort motstånd mot myndigheternas försök att vräka hinduer och kristna från ett område där man planerar att bygga ett butiksområde.

Enligt **Ram Lal**, ledare för den hinduiska gruppen, har hinduer bott i kvarteret sedan 1861. Gruppens största bekymmer är dock inte om man tvingas flytta, utan vad som kommer att ske med deras lilla tempel.

– Vi flyttar om det ligger i nationens intresse, men vi vill inte se templet rivras för att göra plats för ett shoppingområde, säger han.

Nadeem Yaqub/IPS

